

ЛІТЕРАТУРА

1. Про місцеві вибори : Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-19>
2. В ОПОРІ відзначають серйозні відхилення у кількості виборців у округах // УНІАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://press.unian.ua/pressnews/1137390-v-opori-vidznachayutseryozni-vidhilennya-u-kilkosti-vibortsiv-u-okrugah.html>
3. Філіпчук І. Більшість українців не знають, як відбуватиметься процедура голосування, мало чули про новий закон, але вже не так завзято готові продаватися за «гречку» / І. Філіпчук // Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dif.org.ua/ua/events/bilshist-ukra-grechku-.htm>
4. Продати свій голос на виборах готові 8 % українців – опитування // Новини ЛігаБізнесІнформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://news.liga.net/ua/news/politics/3765845-prodati_sv_y_golos_na_viborakh_gotov_8_ukra_nts_v_opituvannya.htm
5. 16 % українців готові продати свій голос на місцевих виборах менше ніж за 200 гривень – опрос // Новини УНІАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.net/society/1090414-16-ukraintsev-gotovy-prodat-svoy-golos-na-mestnyih-vyiborah-meneechem-za-200-griven-opros.html>
6. Макаров Г. В. Місцеві вибори 2015 р. : проблеми організації, підсумки, тенденції / Г. В. Макаров, Ю. Б. Каплан // Аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. – 2015. – С. 17–22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/vuboru-f2365.pdf>
7. Гранчак Т. Місцеві вибори 2015 : попередні результати / Т. Гранчак, І. Рудь // Резонанс. – 2015. – № 76. – С. 4–18.
8. Зведена інформація про кількість виборців, які отримали бюлетені на виборчих дільницях станом на 26 жовтня 2015 року // ЦВК Звіт № 1330 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cvk.gov.ua/vm_2015/yavka_po_reg_vm_2015.pdf
9. Максакова Р. М. Особливості організації та проведення місцевих виборів 2006 року в Україні / Р. М. Максакова // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2006. – № 2 (4). – С. 86–91.

УДК 342

ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА, ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ І ПРИНЦИПИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ

THE CONCEPT, STRUCTURE, LEGAL PERSONALITY AND PRINCIPLES CONSTITUTIONAL AND LEGAL STATUS OF THE CHURCH IN UKRAINE

Павроз Т.В.,
аспірант

Національна академія внутрішніх справ

У статті аналізуються різні підходи до визначення поняття «правовий статус» і структурних елементів правового статусу. Сформульовано авторське визначення поняття «конституційно-правовий статус церкви» й визначено перелік його структурних елементів. Розглядається правосуб'єктність церкви та правові принципи її конституційно-правового статусу. Проаналізовано чинне законодавство із цього питання й подано пропозиції щодо його вдосконалення.

Ключові слова: церква, правовий статус, конституційно-правовий статус, структура, принципи, правосуб'єктність конституційно-правового статусу церкви.

В статье анализируются различные подходы к определению понятия «правовой статус» и структурных элементов правового статуса. Сформулировано авторское определение понятия «конституционно-правовой статус церкви» и определен перечень его структурных элементов. Рассматриваются правосубъектность церкви и правовые принципы ее конституционно-правового статуса. Проанализировано действующее законодательство по данному вопросу и внесены предложения по его усовершенствованию.

Ключевые слова: церковь, правовой статус, конституционно-правовой статус, структура, принципы, правосубъектность конституционно-правового статуса церкви.

State under the legislation recognizes the legal personality of a church, giving its constitutional and legal status and describing her position in society relative to other entities. Question about constitutional and legal status of a church requires an integrated research because today this issue holistically anyone not investigated.

This article examines the different approaches to the concept of “legal status” and the structural elements of legal status. Formulated author’s definition of the concept of constitutional and legal status of a church and a list of its structural elements. We consider the legal personality of a church and the legal principles of its constitutional and legal status. The author analyzes the current legislation on the matter and present a proposal for its improvement.

In addition, the article defines the concept of “church”, to identify features that define belonging to this category to identify the range of organizations covered by the special legal status of a church.

The following conclusions are drawn: 1) the problem of the legal status of churches are not sufficiently processed in the current legislation of Ukraine. Disadvantages include lack worded definition of “church” and a clear definition of “religious organization”. 2) Taking into account all the importance of the principles necessary to maximally consolidate the principles that determined the state policy in the sphere of religion and its sovereignty in this matter. In addition, the fixed principles should be clear language and avoid them not uniform interpretation.

Key words: Church, legal status, constitutional and legal status of the church, structure of the constitutional and legal status of the church, principles of the constitutional and legal status of the church, legal personality of the church.

Держава, відповідно до законодавства, визнає церкву суб'єктом права, наділяючи її конституційно-правовим статусом і характеризуючи її становище в суспільстві щодо інших суб'єктів права.

Тому дослідження варто розпочати з формулювання визначення поняття «конституційно-правовий статус церкви» й визначення його структури. Зауважимо, що сьо-

годні в науці конституційного права увага зосереджена на правовому статусі особистості, активно досліджуються питання його змісту і структури. На нашу думку, питання щодо конституційно-правового статусу інших суб'єктів права, а саме суспільних організацій, у нашому випадку релігійних організацій (церкви), потребує комплексного наукового дослідження.

На увагу заслуговують насамперед поняття «правовий статус» і його структурні елементи. Незважаючи на те що в юридичній літературі приділяється значна увага зазначеному питанню, єдності думок дотепер не досягнуто. Зокрема, Ю.С. Шемшученко й Н.М. Пархоменко визначають правовий статус як «сукупність прав та обов'язків фізичних та юридичних осіб» [1, с. 44]. В.І. Червонюк підкреслює, що це є сукупність всіх прав і обов'язків [2, с. 482]. М.В. Цвік та О.В. Петришин до прав і обов'язків додають ще й законні інтереси [3, с. 342]. Крім того, О.В. Петришин, визначаючи правовий статус службової особи, виділяє юридичну відповідальність [4, с. 41]. Є.О. Гіда й С.В. Бобровник також включають законні інтереси до правового статусу. Зокрема, Є.О. Гіда визначає правовий статус як «сукупність прав, обов'язків, законних інтересів, гарантії їх реалізації, що закріплені в законодавстві й характеризують особу як суб'єкта права» [5, с. 406]. С.В. Бобровник зазначає, що найпоширенішим визначенням сьогодні є таке: «Правовий статус – це система законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів і обов'язків» [6, с. 78]. Протилежну позицію щодо включення законних інтересів до структури правового статусу висловлюють інші вчені. На думку О.Ф. Скакун, законні інтереси не входять до правового статусу, а є елементом структури соціального статусу, оскільки інтерес як позап्राва категорія передує правам та обов'язкам і закріплюється як у конкретних правових розпорядженнях, так і в принципах права [7, с. 380]. Схожу думку мають Д.М. Чечот [8, с. 49] і С.М. Братусь [9, с. 20]. На думку Н.М. Крестовської та Л.Г. Матвєєвої, правовий статус – це взагалі «фактичний соціальний статус, який право лише закріплює та вводить у законодавчі рамки» [10, с. 133].

Отже, зіставляючи тлумачення поняття «правовий статус» різних учених, можна виділити основні елементи, наявні в більшості визначень, а саме права та обов'язки. Право – це міра можливої поведінки, а обов'язок – міра належної поведінки. Невиконання обов'язку тягне гарантований державою правовий наслідок – юридичну відповідальність. Ми вважаємо, що для усунення перешкод у здійсненні суб'єктами своїх прав і обов'язків до складу правового статусу також входить система юридичних гарантій і принципів.

Деякі вчені включають правосуб'єктність до складу правового статусу. Наприклад, О.Ф. Скакун говорить: «Припускаючи наявність правосуб'єктності, правовий статус особи є свого роду інструментом, який систематизує норми про суб'єкта права (його права, свободи, обов'язки, відповідальність) і приводить їх у стійкий стан. Тому правосуб'єктність як важливий «опорний» інститут (фундамент) набуття правового статусу фізичною або юридичною особою може бути включена до складу правового статусу» [11, с. 413]. До складу правового статусу правосуб'єктність включають й інші вчені. Зокрема, А.М. Колодій, А.Ю. Олійник, визначаючи структуру правового статусу особи, аргументують, що, «враховуючи можливість вияву цієї категорії опосередковано, через правоздатність, дієздатність і деліктоздатність, стає зрозумілим неможливість існування правового статусу особи без цього елемента», а також додають, що «те саме можна сказати й про включення до елементів правового статусу юридичної відповідальності, що пов'язана як із деліктоздатністю, так і з обов'язками, коли настає при їх невиконанні» [12, с. 132]. І.С. Окунев, включаючи правосуб'єктність до структури правового статусу суб'єкта права, визначає, що «правосуб'єктність є юридичною якістю, яка визнається державою за суб'єктами права, виходячи з наявності в них певних властивостей, її складовими є два основні елементи: 1) правоздатність, 2) дієздатність» [13, с. 13].

На нашу думку, правосуб'єктність є елементом правового статусу, оскільки ця категорія складається з норм, які надають можливість брати участь у правовідносинах.

Саме правосуб'єктність є базовим елементом структури правового статусу суб'єкта права, яка й утворює його.

Конституційно-правовий статус суб'єкта права передбачає, що всі його елементи закріплюються нормами Конституції України, законами та іншими нормативно-правовими актами України. Згідно з Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року, релігійні організації у своїй внутрішній діяльності керуються статутами (положеннями), які реєструються в передбаченому законом порядку та не повинні суперечити чинному законодавству (ст. ст. 7, 9, 12). Крім того, зазначається, що релігійні організації користуються правами й несуть обов'язки відповідно до чинного законодавства і свого статуту (ст. 13). Відповідно до ч. 3 ст. 5, держава «бере до відома і поважає традиції та внутрішні настанови релігійних організацій, якщо вони не суперечать чинному законодавству» [14].

Внутрішні акти церков регулюють усі сфери їхньої діяльності й відносини, в тому числі відносини з суспільством і державою. Виходячи із цього, ми вважаємо, що на визначення конституційно-правового статусу церкви впливають також норми її внутрішнього права.

З урахуванням вищезазначеного ми визначимо конституційно-правовий статус церкви як систему законодавчо встановлених і гарантованих державою прав та обов'язків, юридичних гарантій і юридичної відповідальності церкви, закріплених у Конституції, законах та інших нормативно-правових актах України, а також у нормах внутрішнього права церкви, які й характеризують її як суб'єкта права. Виходячи із цього, юридична конструкція конституційно-правового статусу церкви складається з таких структурних елементів: 1) правосуб'єктність, яка включає правоздатність і дієздатність; 2) правові принципи; 3) система прав та обов'язків; 4) система юридичних гарантій статусу; 5) юридична відповідальність.

Зупинимось на правосуб'єктності й принципах конституційно-правового статусу церкви. Для осмислення правосуб'єктності нам необхідно визначити поняття «церква», виявити ознаки, що визначають належність до цієї категорії, з метою з'ясування кола організацій, на яких поширюється спеціальний правовий статус церкви.

У чинному законодавстві не міститься чіткого визначення поняття «церква». Зауважимо, що немає законодавчого визначення й поняття «релігійні організації», лише надається їх перелік та ознаки, які їх характеризують. Згідно з ч. 1 ст. 7 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1994 року, релігійна організація повинна володіти сукупністю таких ознак: 1) утворюватись з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати й поширювати віру, 2) діяти відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, 3) обирати, призначати й замінювати персонал згідно зі своїми статутами (положеннями). Далі ч. 2 визначає, що релігійними організаціями в Україні є: 1) релігійні громади, 2) управління та центри, 3) монастирі, 4) релігійні братства, 5) місіонерські товариства (місії), 6) духовні навчальні заклади, 7) об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій [14].

Отже, якщо з поняттям «релігійні організації» більш-менш зрозуміло, то з поняттям «церква» виникають певні труднощі. Зокрема, необхідно згадати звернення народних депутатів до Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення поняття «церква». У згаданому зверненні мова йшла про труднощі, які виникають під час застосування термінів «церква» та «релігійні організації» на практиці. Було зауважено, що в ст. 35 Конституції України від 24 серпня 1991 року і ст. 1 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1994 року, крім терміна «церква», вживається й термін «релігійні організації», які, на їхню думку, не ототожнюються, а існують поряд. У свою чергу, в Законі України

«Про освіту» від 4 червня 1991 року ці поняття вживаються як тотожні. У мотивувальній частині Конституційний Суд України погодився з існуванням розбіжностей щодо сутності термінів «церква» та «релігійні організації», але наголосив, що усунення цієї розбіжності – прерогатива законодавчого органу – Верховної Ради України, а не Конституційного Суду України [15].

Незважаючи на існування цієї проблеми, жодних змін до законодавства із цього питання не вносилося. Ми зауважимо, що ця проблема порушувалася багатьма вченими, зокрема Ю.В. Кривенко, С.В. Онишук, О.М. Білоусом та іншими.

Також потрібно зазначити, що думки вчених щодо співвідношення значення понять розділилися. Одні вважають, що церква – більш широке поняття, є певним соціально-демократичним інститутом, інші ж – розглядають церкву, навпаки, як різновид релігійних організацій.

Із цього приводу Д.О. Вовк зауважував, що «термін «церква» має яскраво виражене християнське забарвлення. В буддизмі, іудаїзмі, ісламі та інших релігіях йдеться скоріше про релігійні громади як засіб інтеграції віруючих (у буддизмі, окрім громад у Тибеті, взагалі відсутні утворення, подібні до християнських церков). Проте, враховуючи усталену в науці термінологію, ми також будемо використовувати цей термін, надаючи останньому широкого значення, синонімічного об'єднання осіб, що сповідують певні релігійні переконання, яке спрямоване на задоволення їхніх релігійних потреб, є відносно відокремленим та самоврядним та, як правило, має власну ієрархію, а також нормативну і управлінську основу» [16, с. 159].

Підсумовуючи, зауважимо, що, на нашу думку, законодавство передбачає синонімію понять релігійної організації й церкви, оскільки в ст. ст. 6, 15 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1994 року термін «релігійна організація» вказується в дужках одразу ж після поняття «церква». Що ж стосується ч. 3 ст. 35 Конституції України («Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви»), то, погоджуючись із думкою Д.О. Вовка щодо надання церкві більш широкого значення, ми вважаємо, що в цьому формулюванні законодавець наділив церкву значенням невизначеної релігійної течії, конфесії, які у своєму складі мають релігійні організації.

Виходячи із цього, можна стверджувати, що церква – це релігійна організація, яка відповідає вказаним нами раніше ознакам, що передбачені Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1994 року. Але все ж таки для усунення будь-яких спроб різного та неправильного тлумачення понять «церква» й «релігійна організація», а також конкретизації цього положення та усунення наявної колізії в Конституції України ми наголошуємо на необхідності внесення змін до Основного Закону держави, які врегулювали б ці питання. Зокрема, ми пропонуємо ч. 3 ст. 35 Конституції України викласти в такій редакції: «Церква (релігійні організації) в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви (релігійних організацій)».

Повертаючись до правосуб'єктності, відмітимо, що, відповідно до ст. 13 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1994 року, церква є юридичною особою, як суб'єкт права наділяється правосуб'єктністю. Законодавство зараховує церкву до юридичних осіб приватного права, зазначає, що вона володіє спеціальною правосуб'єктністю, оскільки створюється з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати й поширювати віру (ст. 7) [14].

Правосуб'єктність церкви – це її здатність вступати у правовідносини. Правосуб'єктність складається з правоздатності (здатності мати права та нести обов'язки) і дієздатності (здатності набувати права та їх реалізовувати). Право й дієздатність церкви, як і будь-якої юридичної особи, збігаються, оскільки виникають одночасно з моменту

її державної реєстрації і припиняються також одночасно з моменту внесення до Єдиного державного реєстру запису про припинення діяльності відповідної церкви. Потрібно зауважити, що питання реєстрації церкви регулюється двома законами: Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1994 року й Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року. Згідно із цими Законами, церква проходить подвійну реєстрацію, оскільки спочатку вона реєструє свій статут (положення) у відповідному органі залежно від свого виду й отримує статус релігійної організації, а потім проходить реєстрацію в державному реєстраторі за місцем знаходження й остаточно набуває статусу юридичної особи. Ця процедура, як нам видається, є не виправдано затяжною, на відміну від інших суб'єктів права, яким достатньо один раз подати документи. Тому з огляду на приклади вирішення цього питання в зарубіжних країнах [17; 18] ми вважаємо за можливе здійснювати цю процедуру через один орган, який надалі сам подавав би документи до державного реєстратора. Таким правом ми пропонуємо наділити орган, який здійснює реєстрацію статуту церкви. Це, відповідно, залежно від виду церкви та місця розташування центрального орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії, чи обласна, Київська й Севастопольська міська державна адміністрація, а в Автономній Республіці Крим – Рада Міністрів Автономної Республіки Крим.

Особливим, специфічним елементом конституційно-правового статусу церкви є принципи, закріплені в законі чи такі, що випливають із правової природи відносин церкви, суспільства та держави, які визначають сутність і зміст правового становища церкви та її структурних елементів.

Основоположними принципами конституційно-правового статусу церкви є такі:

1. Принцип свободи світогляду й віросповідання. Конституція України від 24 серпня 1991 року включає до цього права «свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність» [19]. В Основах соціальної концепції Російської Православної Церкви, прийнятих Ювілейним Архієрейським Собором у 2000 році, зауважується, що «цей принцип виявляється одним із засобів існування церкви в безрелігійному світі, що дає їй змогу мати легальний статус у секулярній державі й незалежність від іншівіруючих або невіруючих верств суспільства» [20, с. 55–56]. На нашу думку, існування цього принципу дає нам змогу визначити правове становище церкви як вільної самокерованої організації, оскільки свобода совісті як вид суспільної свободи включає свободу церкви, що означає свободу їх створення, організації, функціонування, господарської та фінансової діяльності тощо.

2. Принцип відокремлення церкви від держави, закріплений у Конституції України (ч. 3 ст. 35) та Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року (ст. 5). Цей принцип вичерпно визначається в законодавстві. Відповідно до цього принципу, держава безстороння у відносинах віросповідання та не втручається в законну діяльність церкви, а церква, у свою чергу, відсторонюється від здійснення державних, юридичних функцій і не втручається в державну діяльність і політику. Але ми наголошуємо на тому, що зазначене відокремлення не стосується відносин співпраці держави та церкви, зокрема, у питаннях щодо суспільства. Крім того, важливо зауважити, що цей принцип має певні межі, а саме держава не втручається в діяльність церкви, доки вона не суперечить закону.

Розглядаючи цей принцип, ми хотіли б відмітити дослідження, проведене Ф.М. Рудинським, який зауважував, що в міжнародно-правових актах не міститься вимог щодо

обов'язковості відділення церкви від держави [21]. Отже, цей принцип ніяким чином не впливає на реалізацію принципу свободи совісті, його впровадження залежить від політики кожної держави у відносинах із церквою, а також від історично складених традицій їх взаємовідносин.

3. Принцип відокремлення школи від церкви, закріплений у Конституції України (ч. 3 ст. 35), Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року (ст. 6) та Законі України «Про освіту» від 4 червня 1991 року (ст. 9). Цей принцип забезпечує світський характер державної системи освіти. Але при цьому церква не позбавляється права створювати свою систему освіти, а держава – допомагати їй у цьому. Крім того, головною метою цього принципу є відокремлення церкви як інституції від навчальних закладів будь-якої форми власності, але не відокремлення релігійної освіти від навчальних закладів, оскільки існування релігійної освіти необхідне для розв'язання моральної кризи сучасної молоді.

Ми вважаємо за необхідне зауважити, що цей принцип зустрічається лише в законодавствах країн колишнього Радянського Союзу і був спричинений більшою мірою політикою держави щодо освіти й навчання. На нашу думку, закріплення цього принципу в такому формулюванні лише ускладнює не тільки його правильне розуміння, а й взаємовідносини церкви та держави. Виявляється це в тому, що, по-перше, сьогодні в жодній школі не має релігійної освіти (без сумніву, на добровільній основі); по-друге, як зауважує Р.А. Осадченко (митрополит Філіп), «не маючи чітких правових орієнтирів і визначень ні щодо «відділення», ні щодо тих, хто до цього причетний, конкретний чиновник органів системи освіти й/або державної адміністрації на підсвідомості з радянських «табу» в будь-якій формі відмовляється від співпраці як із релігійними організаціями, так і з православними педагогами або батьками. Часто доходить до крайності – заборони (з посиланням на «відділення») на розміщення ікон у навчальних класах, принесених туди батьками учнів» [22]. Усе це призводить до непорозуміння між церквою та державою, надалі до розпалювання релігійної ворожнечі, а не до співпраці, як це відбувається в зарубіжних країнах і закріплено в міжнародно-правових актах. Зокрема, в ст. 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року (ратифікованого Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р. № 2148-VIII (2148-08)) стверджується, що всі держави-учасниці беруть на себе обов'язок: 1) погоджуватись у тому, що освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості й дружбі між усіма релігійними групами (ч. 1); 2) поважати свободу батьків «забезпечувати релігійне та моральне виховання своїх дітей відповідно до власних переконань» (ч. 3) [23].

З огляду на вищезазначене ми пропонуємо для внесення ясності доповнити ч. 3 ст. 35 Конституції України положенням: «Держава сприяє моральному й релігійному вихованню свого народу».

4. Принцип невизнання жодної релігії як обов'язкової, що закріплений у Конституції України (ч. 3 ст. 35) і передбачає, що жодна релігія не може бути визнана державою обов'язковою, а жодна церква – державною. Як обов'язковий принцип будь-якої світської держави він перешкоджає проголошенню державного статусу будь-якої релігії чи релігійної організації, а також установленню обов'язкового членства в ній. Зазначений принцип також забороняє органам влади фінансувати церкви й наділяти особливим статусом або надавати державну підтримку певним церквам, конфесіям. Держава, за цим принципом, наділяється світським нейтралітетом і повинна додержуватись його. Цей принцип існує на виконання, а також як гарантія принципу свободи совісті та віровизнання.

5. Принцип рівності всіх церков перед законом, закріплений у Законі України «Про свободу совісті та релігійні

організації» від 23 квітня 1991 року (ч. 5 ст. 5). Цей принцип передбачає саме рівність усіх церков (релігійних організацій) перед законом, наділення їх однаковим обсягом прав та обов'язків, а також заборону встановлення будь-яких переваг чи обмежень. Можна сказати, що таким формулюванням законодавець чітко розмежує рівність перед законом (рівність можливостей) і рівність як таку (фактичну рівність), яка в житті є недосяжною. Тобто рівність перед законом не є рівністю в усьому, зокрема зазначена правова норма не означає рівність перед суспільством, громадянами, наукою, культурою, рівність участі в суспільному та культурному житті, наявності в засобах масових інформацій тощо. Також потрібно зауважити, що приписи закону однаково обов'язкові не для всіх його адресатів, а лише для тих, які визнаються законодавством такими. Тобто, церква є рівною перед законом лише тоді, коли вона наділяється таким статусом відповідно до закону.

Зазначені принципи є основоположними для церкви та держави й закріплюються в Основному Законі держави та спеціальному законі. Проте ми вважаємо за необхідне закріплення в цих нормативно-правових актах принципу, який би прямо регулював державно-церковні відносини, але не з позиції свободи совісті й світськості держави, а з позиції церковної політики держави щодо їх партнерства, оскільки церква нерозривно пов'язана з державністю, а також культурою і традиціями України. Саме церкви (релігійні організації) відповідають за духовне здоров'я нації та справляють неабиякий вплив на її розвиток. У дослідженні, здійсненому І.А. Тарасевичем та Л.М. Волосніковою, висловлена думка: «Практично в усіх західноєвропейських країнах законодавчо закріплено світський характер держави. Разом із тим у цих країнах склалися й закріплені юридично партнерські відносини взаємного співробітництва держави з історично вкоріненими, традиційними релігійними організаціями, до яких висловлює свою належність або краще ставлення більшість громадян цих держав. І такі партнерські відносини є виявом волі громадян цих держав, що реалізується через відповідні представницькі та виконавчі органи державної влади» [24, с. 87].

Тому ми пропонуємо закріпити в законодавстві ще один основоположний принцип, який би не порушував принцип світськості, але відійшов би від вульгарного та примітивного його сприйняття. Ми вважаємо, що цим принципом міг би бути принцип соціального партнерства церкви й держави. Ми пропонуємо доповнити ч. 3 ст. 35 Конституції України нормою в такій редакції: «Для вирішення соціально значущих проблем держава співпрацює з церквою (релігійними організаціями)». Держава повинна усвідомлювати, що національні духовно-моральні та релігійні традиції становлять частину національної культури, повна відмова від таких традицій призведе до значного збіднення й надалі до руйнування національної культури.

Ще одним важливим принципом, який, на нашу думку, повинен бути закріплений у законодавстві, є принцип суверенітету держави в релігійній сфері. Тому ми пропонуємо доповнити ч. 3 ст. 35 Конституції України нормою такого змісту: «Держава та церква (релігійні організації) існують незалежно кожен у своїй сфері, а у відносинах з іншими суб'єктами держава наділяється суверенітетом у релігійній сфері». Зазначене положення означає неприпустимість втручання у відносини держави з релігією, держава вправі сама визначати пріоритети в релігійній сфері. Необхідність закріплення цього принципу зумовлюється сучасною обстановкою у світі й руйнуванням релігійної ідентичності народу, що загрожує національній безпеці [25, с. 195]. Цей принцип надав би державі можливість здійснювати державну політику, покликану зберегти релігійні традиції та церковність народу, а також захистити би її. Слушною із цього приводу є думка І.А. Куніцина, згідно з якою цей принцип повинен бути закріплений на міжнародному рівні «шляхом укладення Конвенції щодо

захисту релігійної ідентичності – серед країн СНД з правом приєднання інших країн» [26, с. 72].

Отже, з урахуванням вищезазначеного остаточною редакція ч. 3 ст. 35 Конституції України, на нашу думку, повинна бути викладена в такій редакції: «Церква (релігійні організації) в Україні відокремлена від держави, а школа – від церкви (релігійних організацій). Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. Для вирішення соціально значущих проблем держава співпрацює з церквою (релігійними організаціями). Держава та церква (релігійні організації) існують незалежно кожен у своїй сфері, а у відносинах з іншими суб'єктами держава наділяється суверенітетом у релігійній сфері».

Підсумовуючи, відмітимо, що проблема правового статусу церкви недостатньо опрацьована в чинному законодавстві України. До недоліків можна зарахувати від-

сутність сформульованого визначення поняття «церква», а також чіткого визначення поняття «релігійні організації». На нашу думку, якщо законодавець використовує зазначені поняття в системі законодавства, то для усунення можливих суперечностей повинен надати їм чітке визначення, а також остаточно вирішити питання про їх тотожність чи відмінність. Також відмітимо, що так як принципи мають усеохопний декларативний характер, практична їх реалізація не завжди можлива, але вони слугують еталоном для норм права, які повинні відповідати їм. Отже, з урахуванням усієї значимості принципів потрібно максимально закріпити ті принципи, які б визначали державну політику в релігійній сфері, а також її суверенітет у цьому питанні. Крім того, закріплені принципи повинні мати чіткі формулювання й не допускати їх неодноманітні інтерпретації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шемшученко Ю.С. Правовий статус / Ю.С. Шемшученко, Н.М. Пархоменко // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998–2004. – Т. 5. – 2003. – С. 44.
2. Червонюк В.И. Теория государства и права : [учебник] / В.И. Червонюк. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 704 с.
3. Загальна теорія держави і права : [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / [М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.]; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Х. : Право, 2011. – 584 с.
4. Петришин О.В. Статус службової особи: природа, структура, спеціалізація / О.В. Петришин. – К. : УНКВО, 1990. – 76 с.
5. Теорія держави та права : [підручник] / [Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров, А.М. Завальний та ін.]; за заг. ред. Є.О. Гіди. – К. : ФОРМ О.С. Ліпкан, 2011. – 576 с.
6. Теорія держави і права. Академічний курс : [підручник] / [О.В. Зайчук та ін.]; ред. О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
7. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : [підручник] / О.Ф. Скакун ; пер. з рос. С.О. Буракоєвський. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
8. Чечот Д.М. Избранные труды по гражданскому процессу / Д.М. Чечот. – СПб. : Изд. дом. Санкт-Петербургского гос. ун-та, 2005. – 603 с.
9. Братусь С.Н. Субъекты гражданского права / С.Н. Братусь. – М. : Юриздат, 1950. – 366 с.
10. Крестовська Н.М. Теорія держави і права: Елементарний курс / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвєєва. – 2-ге вид. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. – 432 с.
11. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : [підручник] / О.Ф. Скакун. – Х. : Консум ; Ун-т внутр. справ, 2000. – 704 с.
12. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні : [навчальний посібник] / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
13. Окунев І.С. Загальнотеоретичні засади правового статусу суб'єкта права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / І.С. Окунев. – К., 2010. – 52 с.
14. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23 квітня 1991 р. № 987-XII // ВВР України. – 1991. – № 25.
15. Ухвала Конституційного Суду про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення поняття «церква», що міститься у частині третій статті 35 Конституції України, від 05.06.2002 № 32-у/2002 // Закон & Бізнес. – 2002. – № 20. – С. 14–15.
16. Вовк Д.О. Право і релігія : дис. ... канд. юрид. наук / Д.О. Вовк. – Х. : Б. в., 2007. – 211 с.
17. Zákon Slovenskej národnej rady z 26. marca 1992 O registrácii cirkví a náboženských spoločností 192/1992 Zb. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/39900/1/2>.
18. BVerfG, Urteil vom 19. 12. 2000 – 2 BvR 1500/97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lexetius.com/2000,2452>.
19. Конституція України від 28.06.1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>.
20. Кураев А., диак. Диспут с атеистом : [монография] / А. Кураев, диак. – М. : Изд-во Сретенского монастыря, 2009. – 240 с.
21. Рудинский Ф.М. Свобода совести и религий: международно-правовые пакты и национальное законодательство / Ф.М. Рудинский // Государство и право. – 1992. – № 5. – С. 11–21.
22. Осадченко Р.А. Государство и Церковь в Украине: вопросы без ответов / Р.А. Осадченко, митрополит Филипп // УНІАН. Релігії, 11 грудня 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://religions.unian.net/orthodoxy/726264-gosudarstvo-i-tserkov-v-ukraine-voprosyi-bez-otvetov-mitropolit-filipp-osadchenko.html>.
23. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
24. Волосникова Л.М. Нравственно-мировоззренческая функция образования: конституционно-правовые аспекты / Л.М. Волосникова, И.А. Тарасевич // Журнал российского права. – 2006. – № 8 (116). – С. 84–93.
25. Ляушева С.А. Религиозная идентичность в современной культуре / С.А. Ляушева, А.А. Нагой // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 1 «Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология». – 2009. – № 1. – С. 195–198.
26. Куницын И.А. Защита религиозной идентичности в эпоху глобализации / И.А. Куницын // Закон и право. – 2004. – № 4. – С. 70–73.